

Тит Ливий

Историята на Рим
От основаването на града
Книга седма/осма

София, 2012

Преводът е направен по изданието:

LIVY: HISTORY OF ROME, VOLUME III, BOOKS 5–7

LIVY: HISTORY OF ROME, VOLUME IV, BOOKS 8–10

BENJAMIN OLIVER FOSTER, Ph.D., Ed.

LOEB CLASSICAL LIBRARY: LATIN AUTHORS

HARVARD UNIVERSITY PRESS (1924; 1926)

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Владимир Атанасов, превод, предговор,
бележки и азбучен показалец-коментар, 2012

© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-031-2

Тит Ливий

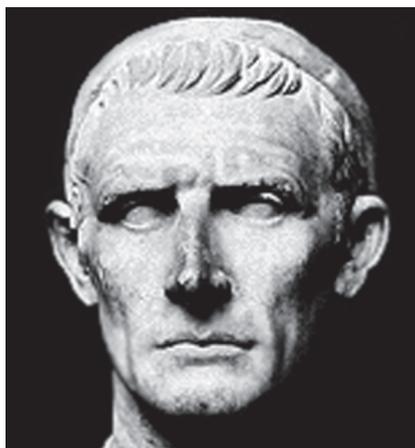
ИСТОРИЯТА
НА РИМ

От основаването на Града

Книга седма/осма

Превод от латински, предговор, бележки
и азбучен показалец-коментар
Владимир Атанасов

Тит Ливий

Съдържание

От оцеляване към експанзия 7

Книга седма / 17

1. (VII,1–15)
Войни срещу галите и херниците
(366–358 г.пр.Хр.) 18
2. (VII,16–28)
Войни в Лациум
(357–344 г.пр.Хр.) 51
3. (VII,29–42)
Начало на Самнитските войни
(343–342 г.пр.Хр.) 82

Книга осма / 117

1. (VIII,1–14)
Войни в Лациум
(341–337 г.пр.Хр.) 118
2. (VIII,15–26)
Войни в Южна Италия и Кампания
(337–327 г.пр.Хр.) 156
3. (VIII,27–40)
Войни срещу самнитите
(326–322 г.пр.Хр.) 185

**Азбучен показалец-коментар
на имената и реалиите 219**

От оцеляване към експанзия

Поредните две книги от летописа на Тит Ливий отразяват един изключително важен период от историята на Древния Рим: от 366 до 322 г.пр.Хр. Основната характеристика на този период е навлизането на римската държава в качествено ново състояние на военна мощ и политическо влияние. Ако дотогава почти 400 години след своето основаване градът се е борил предимно за оцеляване, бранейки с всички сили своето землище и създавайки в непосредствена близост около него буферна зона от римски колонии и съюзници, то сега вече той се чувства достатъчно укрепнал, за да прекрачи отвъд привичния си хоризонт, очертан от границите на Лациум. Така през 30-те години на IV в.пр.Хр. вместо обичайния радиус от около двадесетина километра собствена територия владенията на Рим се разпростират на югоизток до над 100 километра.

Войните, бележещи така описания поход, се водят с множество противници, от които трябва да откромим галите, латините и самнитите. При тях става дума не за обичайните сблъсъци между град и град, а за войни между Рим и цели народности, притежаващи огромен за епохата си човешки, военен и икономически потенциал. В грандиозни за онова време битки, оставили на бойното поле хиляди, а понякога десетки хиляди убити, Рим успява да срази всички най-могъщи противници около себе си с изключение на етруските, с които през тези години почти не му се налага да влиза в стълкновение. Това са на северозапад галите,

на югозапад – самнитите, на юг – кампанците, и в непосредствена близост почти околоръст – латините.

Провеждат се паметни битки, останали в световната история на военното изкуство, отличаващи се с мащаб, ожесточение и пълководческо майсторство:

- * битката с галите пред самите стени на Рим през 360 г.пр.Хр., в която победа печели диктаторът Квинт Сервилий Ахала;
- * битката отново с галите край Педум през 358 г.пр.Хр., в която победа печели диктаторът Гай Сулпиций Петик;
- * битката със самнитите край пл. Гавър в околностите на Куме през 343 г.пр.Хр., „каквато не била виждана никога преди“, в която победа печели консулт Марк Валерий Корв;
- * битката с латините край р. Везерис през 340 г.пр.Хр., в която консулт Публий Деций Мус се жертва ритуално в името на победата, извоювана с голямо пълководческо умение от другия консул Тит Манлий Торкват.

Тук са споменати само някои от най-големите стратегически сражения със съдбоносни последствия за бъдещето както на Рим, така и на цели други народи. Ала през този период римляните водят още десетки войни, някои от които са не по-малко ожесточени и кръвопролитни. Така например през 343 г.пр. Хр. – освен споменатото по-горе сражение край пл. Гавър – се провеждат още две много големи битки, в едната от които (край Сатикула) противниците дават над 30 000 жертви, а в другата (край Суесула) са пленени над 40 000 щита и 170 бойни знамена (за загубите в човешка сила може само да се гадае). За мащаба и значението на тези войни говорят и почти ежегодните триумфи, отпразнувани през този период, като се

има предвид, че за да бъде удостоен един пълководец с тази чест, противникът би трябвало да е дал най-малко 5000 жертви.

Неслучайно на сцената през този период излизат няколко души, които впоследствие ще се превърнат в образци за римските добродетели, включващи доблест, чест, неустрашимост, родолюбие, суровост, дисциплина. С техния пример са възпитани десетки поколения римляни, а векове след падането на Древния Рим влизат в етическия канон на нововъзникналото в Западна Европа рицарство. Сред тези национални герои трябва да посочим:

1. *Тит Манлий Торкват*, известен най-вече с три свои подвига: двубоя му с огромен гал пред строя на двете войски през 361 г.пр.Хр. (нещо като повторение на библейския разказ за Давид и Голиат), в който той съумял да убие противника си и да му отнеме огърлицата (торква); победата му като пълководец над латините при р. Везерис през 340 г.пр.Хр.; наказанието преди същата битка, наложено на собствения му син за това, че не изпълнил заповедта му и влязъл в двубой с предизвикалго противник, изразяващо се в посичане с брадва пред строя. Тъй като тази му постъпка предизвикала противоречиви реакции сред съгражданите му, той снел консулските си пълномощия и се оттеглил, заявявайки, че „нито той може да понесе пороците на народа, нито народът – неговата строгост“ (Аврелий Виктор, „За знаменитите мъже“, 26).

2. *Марк Валерий Корв*, два пъти диктатор и шест пъти консул, заемал двадесет и един пъти курулни длъжности, един от най-големите политически мъже и пълководци на Римската република, известен най-вече с две свои действия: двубоя и победата му над могъщ гал през 349 г.пр.Хр., в който бил подпомогнат от

долетял неизвестно откъде гарван, нахвърлил се над противника му с клюна и ноктите си и попречил му да се бие нормално; победата му като пълководец през 343 г.пр.Хр. над самнитите край пл. Гавър в Кампания. След слизането си от политическата сцена живял още тридесет години и достигнал до стогодишна възраст (Плиний Стари, „Естествена история“, VII,49). Според късните римски писатели отличното здраве на Марк Валерий било свидетелство за благосклонността на съдбата към него.

3. *Публий Деций Мус*, консул през 340 г.пр.Хр., известен с две свои героични деяния: в качеството си на военен трибун спасил с рискован маньовър на малкия си отряд войската, предвождана от консула Авъл Корнелий Кос, която навлязла непредвидливо в неудобна теснина, където можела да бъде избита до крак; саможертвата му за благото на войската преди съдбоносната битка с латините, когато му се присънил пророчески сън, изискващ да се посвети на подземните богове в името на спасението на войската, което той и направил.

Периодът от 44 години, отразен в VII и VIII кн. от летописа на Тит Ливий, се характеризира и с важни промени в държавното управление. Така през 366 г.пр. Хр. са учредени две нови магистратури – преторството и курулното едилство. Главното задължение на претора е „охраната на Града“, от което произтича и неговата углавна и гражданска юрисдикция, превърнала се по-късно в основната компетенция на тази магистратура. Безспорно, римското право дължи много на дейността и нововъведенията на бъдещите претори.

От своя страна курулните едили, в чиито задължения влизат организацията на народните зрелища и празненства, градското благоустройство, строител-

ството и поддръжката на обществените сгради, комуникации и съоръжения, надзорът над обществения ред, продоволственото снабдяване, постепенно се превръщат в римските градоначалници. Тъй като притежават и юрисдикция, свързана с упражняването на функциите им, техните постановления поставят основата на търговското право.

Видно е, че римското общество съумява да отговори адекватно на новите условия, при които консулите водят продължителни войни далеч от Рим, оставяйки по този начин вакуум във властта за дълги периоди.

Другият адекватен отговор на новите условия са и осъществените кардинални промени във взаимоотношенията между двете основни съсловия в Рим – патрициите и плебеите. Гореспоменатата 366 г.пр.Хр. настъпва след период на бурно противоборство между тях, през който в продължение на 41 години начело на държавната власт се избират не консули, а военни трибуни с консулски правомощия, даващи достъп и на плебеите до върховната власт. А само няколко години преди това, между 375 и 371 г.пр.Хр., Рим е обзет от истинска анархия и през тези години изобщо не се провеждат избори за магистрати. Именно през 366 г.пр.Хр. римляните се връщат към изборите на консули и за пръв път дават едното от двете консулски места на плебей, **homo novus**, човек без знатно потекло и родова история, в лицето на Луций Секстий Секстин Латеран, един от авторите на прочутото Лицинииево-Секстиево законодателство, осъществило поземлена реформа, уреждане на дълговете и достъп на плебса до консулската власт. Не след дълго друг виден плебей успява да превземе още две ключови магистратури, даващи огромна власт и влияние: Гай Марций Рутил (Рутул) става през 356 г.пр.Хр. първият дикта-

тор, а през 351 г.пр.Хр. първият цензор с плебейско потекло. В същия дух се изявява и Квинт Публилий Филон, който през 337 г.пр.Хр. успява да стане претор – една магистратура, създадена специално за патрицианското съсловие.

Мъдростта, проявена и от двете съсловия, позволява задълго да бъдат загърбени тежките междуособни битки, продължили век и половина и поставили неведнъж Рим пред ръба на пропастта. През тези десетилетия активната роля на плебеите във висшето ръководство на държавата става неотменна част от римския политически пейзаж. Неуспехът на първия плебей, комуто жребият отредил да води война (консулт през 362 г.пр.Хр. Луций Генуций попаднал на засада и бил убит), не се отразява фатално на следващите плебейски консули. Постепенно успехите на плебеите Гай Марций Рутил, Гай Плавций Венокс, Гай Петелий Либон, Марк Попилий Ленат, Квинт Публилий Филон и най-вече на Публий Деций Мус (вж. по-горе) доказват пригодността им да управляват съдбините на римската държава наравно с патрициите.

VII и VIII кн. представляват и истински тезаурус със сведения за културната история на Рим. Тук ще срещнем уникалния разказ за първите сценични представления в Рим, въведени не поради културна потребност, а като магическо средство за прекратяване на върлуващия в Рим мор през 364 г.пр.Хр. Танците и песните на етруските хистриони, представляващи непозната гледка за доста грубите в това отношение римляни, успяват да им се харесат и с това се слага началото на дълга традиция на театрални, музикални и поетически представления, оставила немалко шедьоври в световното културно наследство най-вече в областта на комедията.

Изобилстващите през този период магически практики обаче съвсем не се изчерпват със сценичните представления на етруските хистриони. Наблюдава се често повтарящото се използване на изключително редки обреди:

- * лектистерний – свещено угощение, при което някои богове били представени като полегнали на ложе за пиршества. Ложето било устройвано на открито, а пред него – поставяна трапеза, върху която гражданите слагали като приношение различни храни;
- * посвещение (**devotio**) – специална форма на оброк, чрез който на подземните богове се посвещавали хора или вещи, като предмет на obroka най-често бил човешкият живот (било своя, било на противника). Чародейството на изричаните в хода на ритуала заклинания трябвало да спре нормалния ход на нещата и да предизвика свръхестествени събития със злокобен и гибелен за неприятеля край;
- * забиване на гвоздей – дъвен обряд, имащ първоначално отношение към началото на календарната година и лeтoбpoенeтo, но и магическо въздействие по отблъскването на злото и постигането на благополучие.

Концентрацията на такива специфични обреди (забиването на гвоздей не било практикувано в течение на векове), както и проявите на крайна жестокост (осъждането на смърт чрез заравяне в земята на весталката Минуция само за това, че носела по-изискани одежди; ритуалното убийство на 358 пленени тарквинийци, посечени със секира през 354 г. пр. Хр. на Форум в Рим в отговор на избитите четири години по-рано 307 римски пленници) показват повишената тревожност на римляните в една преходна епоха.

За същото говори и фактът, че за тези 44 години са назначени 23-ма диктатори – за сравнение през целия 133-годишен период от учредяването на Републиката през 509 г.пр.Хр. до въпросната 366 г.пр.Хр., са назначени само 22-ма. При това причините за елиминирането на консулите и поставянето начело на държавата на хора с неограничени пълномощия, обхващат целия възможен спектър на подобни казуси:

- * за управление на държавата (**rei gerundae causa**);
- * за провеждане на избори (**comitiorum habendorum causa**);
- * за провеждане на законови реформи (**legibus faciendis**);
- * за овладяване на обществен раздор (**seditionis sedandae causa**);
- * за учредяване на празнични дни (**feriarum constituendarum causa**);
- * за провеждане на всенародни игри (**ludorum faciendorum causa**);
- * за забиване на гвоздей (**clavi figendi causa**) (вж. по-горе).

В този ред на мисли през цялото време на почти 500-годишното съществуване на тази длъжност има само още два повода, по които римляните са решавали, че е необходимо да изберат диктатори:

- * за провеждане на важни съдебни дела (**quaestionibus exercendis**);
- * за допълване състава на Сената (**legendo senatui**).

Някои от причините за назначаването на такава непопулярна и извикваща спомените за царския период фигура като диктатора (напр. учредяването на праз-

нични дни и всенародни игри, или пък ритуалното забиване на гвоздей) може днес да ни се струват нелепи, но те всъщност отразяват отношението на римляните към трансценденталното, от което те получават всевъзможни знамения, изискващи правилно разчитане. Неслучайно на няколко пъти авгурите се намесват в хода на държавните и военните дела, обявявайки, че получените при птицегаданията знамения са или неблагоприятни, или двусмислени и неясни.

Така, преминавайки през една епоха на нашествия, епидемии и войни с едва ли не всички народности в Италия, римляните успяват да се справят с предложените им от Фортуна изпитания по най-добрия начин. След като провеждат нелеки вътрешни реформи и разгромяват изключително силни врагове, те навлизат в период на неудържимо военно, икономическо и културно развитие през следващите десетилетия и столетия. След 400 години борба за оцеляване ги очакват 400 години на необикновена експанзия, превърнала ги в най-могъщата държава на Средиземноморието, стъпила на три континента и обединила милиони хора и десетки култури.

Владимир Атанасов

Книга седма

1. (VII,1–15) Войни срещу галите и херниците (366–358 г.пр.Хр.)

(VII,1) Учредяване на преторството и курулното едилство (366 г.пр.Хр.). Смъртта на Камил (365 г.пр.Хр.)

(1) Тази година [366 г.] щяла да остане паметна с поемането на консулската власт от „нов човек“¹, а също с учредяването на две нови магистратури – преторството и курулното едилство²; тях патрициите успели да си ги извоюват в замяна на това, че отстъпили на плебса едно от консулските места. (2) Плебеите поверили консулството на Луций Секстий, чийто закон им осигурил правото да бъде заемано от техен представител. Патрициите пък благодарение влиянието си на Марсово поле³ получили и преторството в лицето на Спурий Фурий Камил, син на Марк, и едилството – в това на Гней Квинкций Капитолин и Публий Корнелий Сципион, все представители на тяхното съсловие. За колега на Луций Секстий от страна на патрициите бил избран Луций Емилий Мамерцин.

---

¹ Названието „нов човек“ (**homo novus**) се отнасяло за личности, които със своите усилия и амбициозност (а не благодарение на знатния си произход) се били издигнали високо в политическата йерархия. В по-тесен смисъл на думата „нов човек“ бил онзи, който пръв в своето семейство бил достигнал до някаква *магистратура*. Възкачването на *плебей* на курулна длъжност по принцип го правело „нов човек“.

² Всички имена и реалии, обяснени в азбучния показалец-коментар, са изписани в курсив в бележките под линия. Включените в Книга 6 са дадени само като индекс, а новите са подробно разяснени. – Б.изд.

³ Където били провеждани изборите.

(3) В началото на годината всички били силно разтревожени както от зачестилите вести, че галите, разпилели се преди време из Апулия, отново се събират, така и от измяната на херниците. (4) Ала тъй като действията нарочно се отлагали, за да не бъде дадена възможност на плебейския консулда се прояви, всичко се подминавало с мълчание и царяло такова бездействие, сякаш било настъпило прекратяване на съдопроизводството⁴. (5) Единствено трибуните не понасяли това безмълвие и подели такъв ропот, задето срещу един-единствен плебейски консул благородническото съсловие се било сдобило с цели три патрициански магистратури, (6) заседаващи едва ли не като консули в сенаторски тоги върху курулни кресла, а преторът на всичко отгоре ръководел цялото правосъдие и бил почти равностоен колега на консулите, избран с едни и същи ауспиции, че Сенатът се почувствал засрамен и не посмял да издаде постановление, според което и курулните едили да бъдат избирани измежду патрициите. Отначало се договорили да бъдат излъчвани от плебеите през година, ала впоследствие редът в този избор бил изоставен.

(7) Сетне, през консулството на Луций Генуций и Квинт Сервилий [365 г.], когато нямало нито раздори, нито войни, сякаш за да не липсват на хората страхове и опасности, избухнала страшна чумна епидемия. (8) Смъртта си намерили, както твърдят преданията, един цензор, един курулен едил и трима плебейски трибуни, а и останалите граждани от своя страна дали много-

---

⁴ Прекратяването на съдопроизводството, а всъщност и на всякакви други обществени дела (**iustitium**) се обявявало от консулите с одобрение на *Сената* в случай на крайна опасност, надвиснала над държавата (внезапно нахлуване на чужда войска, обществени брожения, тежки природни бедствия).

бройни жертви; най-паметен обаче този мор останал с кончината на Марк Фурий – макар и не преждевременна, но все пак болезнена⁵. (9) Наистина, той бил мъж, необикновен във всяко отношение: първенец и в мир, и на война, преди да бъде осъден на изгнание, още по-несравним – в своето изгнаничество било поради потребността на съгражданите му, които, попаднали в плен, се обърнали към него с молбата да ги избави от сполетялата ги беда, било поради щастието да бъде възстановен в отечеството единствено за да възстанови самото отечество; (10) оказал се през всичките двадесет и пет години – защото толкова проживял след тези събития – по мерките на неимоверната си слава и достоен за нея, той заслужил да получи прозвището на втори след Ромул основател на Рим.

(VII,2) Учредяване на сценичните игри (364 г.пр.Хр.)

(1) И тази, и следващата година, когато за консули били избрани Гай Сулпиций Петик и Гай Лициний Столон [364 г.], били години на чума. (2) През това време не било извършено нищо достопамятно, ако не се брои лектистерният за умиротворяване на боговете, устроен за трети път от основаването на Града. (3) Ала понеже нито човешката мъдрост, нито божествената мощ облекчавали вилнеещия мор, суеверието обладало душите на хората и тогава, казват, сред другите средства за умилостивяване на небесния гняв били учредени сценичните игри – събитие, невиджано и

---

⁵ Сrv. Плутарх, „Камил“, 43: „Отишъл си и Камил, отличаващ се като никой друг със завършеността и на житейския си срок, и на постигнатото през него, и въпреки това римляните били огорчени от смъртта му повече, отколкото от тази на всички отнесени от болестта по онова време.“

нечувано за този воинствен народ, за който единственото познато дотогава зрелище били състезанията в цирка.

(4) Впрочем, както става при зараждането на всяко нещо, и това начинание в началото си било и скромно, и необичайно. Без песенен съпровод, без

*Лектистерний
(изображение върху гръцка
ваза)*

действия, изразяващи съдържанието, игриви младежи⁶, поканени от Етрурия, подскачали под звуците на флейта и по техния си обичай очертавали движения, на които не липсвало известно изящество. (5) Скоро римските им връстници започнали да им подражават, като същевременно си подхвърляли закачливи шеги, изразени чрез недодялани стихчета, стремейки се движенията им да бъдат в унисон с пеенето⁷. (6) Така този обичай бил възприет и поради честото си повторение се утвърдил. И понеже на етруското наречие участникът в подобен хоровод се казвал „истер“, местните умелци получили название-

⁶ Със съчетанието „игрив младеж“ в случая е преведено латинското понятие **ludio**, чийто етимологически смисъл е „човек, който играе“, „игрив, палав човек“. За съжаление българският език не изобилства от синоними на „танцьор“.

⁷ В римската традиция подобни грубовати хорови песни се изпълнявали по време на празниците в чест на Церера – вж. Вергилий, „Георгики“, I,349–350:

*Докато с дъбови клонки на челото в чест на Церера
химна свещен не запее под такта на волния танец.*

Превод: Георги Батаклиев.

то „хистриони“⁸. (7) Те обаче не се замеряли по ред с този грубоват и непохватен стих, подобен на фесценинския, а изпълнявали мелодични сатури с пеене под съпровод на флейтист и с подходящи телодвижения.

(8) Няколко години по-късно Ливий⁹ пръв изоставил сатурите и понечил да придаде на представлението общ замисъл, изпълнявайки, ако се вярва на преданията, лично своите произведения, както впрочем постъпвали всички по онова време. (9) Един ден, когато бил връщан с викове по-често от обикновено, той прегракнал и извинявайки се за това, поставил редом с флейтиста млад роб да пее вместо него, а сам разиграл своята песен с доста по-изразителни движения, понеже вече нямало нужда да внимава за извивките на гласа си. (10) Оттогава хистрионите започнали да излизат на сцената, имайки под ръка отделен певец, докато за себе си и своя глас оставяли само диалозите.

(11) След като благодарение на това правило представленията се отдалечили от веселието и разпуснатите шеги, а играта постепенно се превърнала в изкуство, младежите оставили на хистрионите представленията от този род и започнали като в старите времена отново да се замерят с насмешливи изречения в стихове.

---

⁸ Срв. Валерий Максим, „Достопаветни дела и слова“, II,4,4: „Ала понеже хората имат навика да почитат с упорита страст дори невзрачни обреди, младежта прибавила към благочестивите думи в прослава на боговете и жестове, изпълнени с грубовати и безпорядъчни телодвижения, и именно по този начин се стигнало до поканването на актьори от Етрурия. Тяхната благоприлична пъргавина по отколешния обичай на куретите и лидийците, от които етруските водят своя произход, с приятната си новост запленила очите на римляните и понеже играчът при тях се наричал „хистер“, на актьорите на сцената било дадено названието „хистриони““

⁹ Става дума за *Ливий Андроник* – вж. статията за него в азбучния показалец-коментар.